Een onmenselijke wet

Onderzoek naar ervaringen van mensen getroffen door de voorwaarden in de oude transgenderwet, 1985-2014

‘Wat ze me hebben afgenomen is niet alleen de mogelijkheid tot kinderen, maar vooral mijn agency… Ik zal nooit weten wat ik zou hebben gekozen, omdat ze die keuze bij voorbaat van me hebben weggenomen.’ - **Mijke D.**

De oude transgenderwet (de voormalige wet op de wijziging van geslachtsregistratie) bood de mogelijkheid om de wettelijke geslachtsregistratie zoals die bij geboorte was vastgelegd aan te passen, een wijziging die voor veel mensen van levensbelang was. Zonder het juiste geslacht op hun documenten was het bijvoorbeeld moeilijk om te studeren of aan werk te komen, sociale relaties aan te gaan en te reizen. Mensen kwamen door niet passende documenten bovendien in onveilige situaties terecht en hadden vaak het gevoel dat hun leven stilstond.

Maar aan het wijzigen van je registratie waren in de periode 1985-2014 strikte en ingrijpende wettelijke eisen verbonden. Om in aanmerking te kunnen komen voor een geslachtsregistratiewijziging moest iemand onomkeerbaar onvruchtbaar zijn gemaakt, ongehuwd zijn (en dus vaak gedwongen gescheiden) en "aan het wensgeslacht aangepast voor zover dat medisch of psychologisch verantwoord was”. De uiteindelijke wijziging van de geslachtsregistratie kon bovendien alleen aangevraagd worden met een bijgeleverde deskundigenverklaring van bevoegde artsen en psychologen. De rechter beoordeelde vervolgens of de duurzame overtuiging voldoende vaststond en aan de wettelijke voorwaarden was voldaan.

Door deze eisen – de voorwaarden van de wet - onderging een groep mensen tussen 1985 en 2014 operaties en behandelingen, die ze zelf niet of op dat moment niet wilden ondergaan, anderen wachtten door de wet noodgedwongen jarenlang met het aanpassen van hun documenten.

Het Nederlandse kabinet maakte op 27 november 2021 excuses voor het leed dat transgender en intersekse personen door de oude transgenderwet is aangedaan. Naar aanleiding van deze excuses is een onderzoek uitgevoerd door onderzoekers van de Radboud Universiteit. Zij hebben in opdracht van de overheid onderzocht wat ervaringen van transgender en intersekse personen zijn geweest die schade en leed hebben ondervonden door invoering en toepassing van de wet. Door gebruik te maken van *oral history* zijn onder andere 28 diepte-interviews gehouden met transgender en intersekse personen, waardoor bredere patronen van schade en leed zichtbaar worden.

De titel van het rapport *Een onmenselijke wet* verwijst naar de mensenrechten die door de wet werden geschonden. In deze publiekssamenvatting worden de ingrijpende gevolgen van de wet besproken.

Leven met 'verkeerde' documenten

Zonder een geslachtsregistratiewijziging werden transgender en intersekse mensen gedwongen om te leven met onjuiste officiële documenten. Dat maakte bijna alles moeilijker. Elk moment kon je geconfronteerd worden met discriminatie en bedreiging. Het zorgde voor dagelijkse barrières in bijna elk aspect van de samenleving: van onderwijs, tot reizen, tot werk, tot relaties.

Carlo Weide geeft een voorbeeld in het rapport: 'In Griekenland heb ik zelfs tegen de muur gestaan met iemand met een pistool van een marechaussee die me gefouilleerd heeft alsof ik, nou ja, een crimineel ben, alleen omdat, mijn foto klopte met mijn kop, maar wat er stond niet, de V.'

Voor andere mensen zo vanzelfsprekende levensgebeurtenissen werden door transgender en intersekse mensen als zeer stressvol en bedreigend ervaren. Zo ondervond een deel van de getroffenen grote tijdsdruk om operaties te ondergaan waar ze anders niet of pas op een later moment voor zouden gekozen hebben.

Zoals **Niels Boomstam**, die voor zijn gevoel overhaast zijn baarmoeder en eierstokken heeft laten verwijderen om zijn correcte naam op zijn diploma te kunnen hebben. Hij vertelt: 'Nou ja, dat betekent voornamelijk dat ik het met zo'n snelheid heb gedaan als dat ik het heb gedaan, wat achteraf medisch gezien misschien niet echt gezond is geweest.'

Schending van lichamelijke integriteit

De ervaren tijdsdruk was slechts één van de gevolgen van de dwingende verbinding van de mogelijkheid tot geslachtsregistratiewijziging aan medische ingrepen en behandelingen. Voor correcte documentatie moesten transgender en intersekse mensen zeggenschap over hun lichaam opgeven. Ruimte om eigen behoeften, tempo en alternatieven te verkennen ontbrak vaak in de ervaringen van de getroffenen. In principe leek de wet behandelaars beperkte ruimte te bieden om op individuele basis af te wijken van bepaalde ingrepen, maar deze ruimte werd in de ervaringen van een deel van de getroffenen nauwelijks benut.

Micha Verin zei hierover: 'Daarin is mijn grote bezwaar altijd geweest dat je gewoon geen keuze hebt gehad. Dat ik niet zorgvuldig heb kunnen afwegen wat goed was voor mij. En dan had ik misschien wel een andere ontwikkeling doorgemaakt. Dan had ik beter kunnen beseffen hoe het was om een beetje tussen de erkende genders in te

leven. Had ik misschien een andere verhouding met mijn lichaam gekregen. Weet ik natuurlijk niet, want ik heb de gelegenheid niet echt gehad.'

Agnes Lauman zegt hierover: 'Ik heb onder de artsen de begrenzingen moeten aanvaarden in plaats dat ik mezelf kon voelen. [...] Je moet onderhandelen met de samenleving en met de artsen en met God weet wie. En je komt niet meer aan jezelf toe. Van wie ben ik nou eigenlijk en wat heb ik nodig?'

Onomkeerbare onvruchtbaarheid, onvervulbare kinderwens

Door 'onomkeerbare onvruchtbaarheid' als voorwaarde te stellen, werd mensen de mogelijkheid om biologische kinderen te krijgen afgenomen. Bijna alle geïnterviewden spraken over de enorme impact die deze eis had op hun leven. Bij sommigen van de getroffenen zorgde dit direct voor een gevoel van rouw en pijn, bij anderen kwam het besef van de impact soms pas jaren later. Bovendien was de implicatie van die eis voor veel mensen hartverscheurend.

Ron de Vries vertelt hierover: 'Wat mij het meest raakte, was dat iedereen het blijkbaar normaal vond dat het oké is om een jong iemand te steriliseren, want die persoon mag geen nageslacht hebben. En als je daar iets van zegt, dan ben jíj degene die niet normaal is.'

M. Floris deelde die ervaring: 'Ik heb altijd het gevoel gehad dat ik geen kinderen moet willen hebben, omdat dat niet goed zou zijn voor die kinderen.'

Intersekse personen: extra kwetsbaar

Intersekse personen met lichamelijke kenmerken die afweken van de gangbare medische definities van 'mannelijk' of 'vrouwelijk' kregen bij hun geboorteregistratie een binair geslacht toegewezen. Wanneer zij zich later in hun leven niet konden vinden in die voor hen gemaakte keuze, waren ze in een aantal gevallen (ondanks dat de wet niet op hen was gericht) afhankelijk van dezelfde wet als transgender mensen, en daarmee dezelfde ingrijpende eisen.

Leonne vertelde hierover: 'Dus ik heb gewoon mijn testis laten verwijderen in plaats van dat ik zelf respect had voor mijn eigen lichamelijke integriteit. Ik heb dat losgelaten en dacht van, nou, weet je wat, je moet ook een keer met de maatschappij gewoon meegaan, want die mensen zullen er echt wel over nagedacht hebben. En dat had ik nooit moeten doen, dus ik had bij mezelf moeten blijven.'

Van meet af aan discussie over de voorwaarden van de wet

Er was vanaf de jaren zeventig politiek en maatschappelijk draagvlak voor het maken van een wet die geslachtsregistratiewijziging mogelijk maakte. Toch werd de transgenderwet pas in 1985 ingevoerd na een langdurig advies- en

besluitvormingsproces dat begon in 1974 met een eerste adviesaanvraag aan de Gezondheidsraad en eindigde op 24 april 1985 met vaststelling van de wet.

Vanaf het begin werden in interne discussies en debatten zorgen geuit over het schenden van mensenrechten en lichamelijke integriteit door dwingende voorwaarden te verbinden aan de wet, zo blijkt uit analyses van de totstandkoming van de adviezen van de Gezondheidsraad en Parlementaire stukken. Fundamentele bezwaren en minder vergaande alternatieven zijn geuit en besproken, maar telkens ook verworpen. De wet zoals in 1985 ingevoerd, was daarmee het resultaat van expliciete afwegingen en keuzes die diep ingrepen in de lichamen en levens van trans en intersekse personen.

Tieme Veenstra verwoordt zijn ervaringen als volgt: 'Wij zijn gewoon mensen, wij hebben ook rechten en gevoelens en wensen, en daar werd helemaal niet naar gekeken, überhaupt niet eens naar gevraagd. Ja, dat vind ik echt mensonterend eigenlijk.'